

СЕЋАЊА И СВЕДОЧЕЊА

<https://doi.org/10.2298/PKLJF2288151R>
УДК 821.163.41.09(0.032) Црњански Милош

Оригинални научни рад
Примљен: 19. 9. 2022.
Прихваћен: 30. 9. 2022.

ДВА МИЛОША И ЈЕДНЕ СЕОБЕ (Милош Н. Ружић и Милош Црњански)

После занимљивих разговора са својим ђечом Милошем Црњанским, који му је једном приликом објаснио да је при писању Сеоба користио и њогајке из усјомена ауџорових деде и њрадеде, ауџор се ујусјио у њажљиво чијање усјомена и у њима ѡронашао дејтаље који су ѡѡврдили оно на шѡа му је Милош скренуо ѡажњу. Ауџор је припремио ѡабеларни ѡриказ у коме су ѡредсѡављени изводи из усјомена насѡрам цијања из Сеоба.

Није необично да књижевници инспирацију за своја дела проналазе у непосредној близини, у успоменама из личног живота или живота блиских људи. О томе говоре многа усмена сведочења, али и биографије, предговори и поговори у делима о којима је реч. Реткост је, међутим, да се након одређеног времена, више од пола века касније, пронађу материјални докази и писани трагови који потврђују порекло инспирације за једно од најпознатијих наших књижевних дела – *Сеобе* Милоша Црњанског.

У овом тексту се не бисмо бавили биографијом Милоша Црњанског пошто је то велико име наше књижевности и вероватно су читаоци овог текста упознати са свим важним детаљима из његовог живота. Само ћемо се кратко осврнути на то како је Милош Црњански повезан са нашом породицом, породицом Ружић.

Старија сестра мога оца, Видосава – Вида Ружић, била је удата за Милоша Црњанског. После дугих година проведених у емиграцији у Лондону, по повратку у Београд, Вида и Милош су моју супругу и мене често позивали код себе на вечеру.

Том приликом Милоша је посебно занимало чиме се код нас млади, а тада смо и нас двоје били млади, баве, да ли посећују позориште, које представе гледају, које филмове гледају, које књиге читају. То су све време били живописни разговори пропраћени коментарима типично Милошевим јер он ништа није препуштао случају.

Приликом једног од сусрета Милош нам је поменуо да при писању *Сеоба*, имена места није измишљао произвољно већ је претходно проучавао нешто старије географске мапе и из њих узимао стварне називе. Посебно нам је нагласио да је одређена имена лица и занимљиве догађаје проналазио и у породичним документима и успоменама Видиног оца и деде, о чему смо нас двоје раније већ слушали и од старијих чланова наше породице.

То је мене навело да поново прочитам Милошеве *Сеобе*.

У другом делу *Сеоба* (Црњански, 1966, 231-238) наишао сам на занимљиве детаље који су ме упутили на то да после тога пажљиво излистам текст руком писаних успомена мога деде (Доброслав М. Ружић, 1854-1918) и прадеде (Милош Н. Ружић, 1825-1901) који је своје успомене писао на пресавијеним табацима великог формата у пет примерака. Тих пет примерака – поглавља обележио сам са (А), (Б), (В), (Г) и (Д), при чему сам установио да он исте догађаје у различитим поглављима није увек описивао на потпуно исти начин.

Пажљивим прегледом наведених успомена пронашао сам детаље који су потврдили оно на шта нам је сам Милош Црњански скренуо пажњу.

У *Сеобама* сам на страницама 230 и 231 запазио следеће реченице: ... *Пошћо је Павле Исакович лежао љако, данима, у мраку, и ноћу, широм отворених очију, у њој соби својој, њочео је да сања, будан, да има визије и сијасетѝ халуцинација. Све му се чинило, међуђим, као јава. Тако се, изнурен, уморан, њрошешуљао, враћао, у сновима, чак до свој дејѝињсѝива. Чак му се, указа као црн облак, и у њему мрѝивачка љава. Велика мрѝивачка љава, која му се ѝриближава, и ѝиѝа: Оѝац? Vater? ...*

Зато ми се учинило да би било погодно да упоредно прикажемо изводе из успомена и изводе из *Сеоба*.

М. Н. Ружић, Поглавља А, Б, В, Г и Д. Д. М. Ружић, Поглавље I, Моје детињство.	М. Црњански Сеобе II, гл. VIII, стр. 231–238
<p>М. Н. Ружић. (А), стр. I/1. ... Као кроз сан памтим дедину мајку Ружицу. <i>А мајка мој оца Иконија, моја баба, њо ми је нешто најслађе и најмилије овој свети, ...</i></p> <p><i>Ја сам се родио на Миољдан 29 септембра 1825 од оца Николе и мајере Пејуре у селу Негришорима среза Драгачевског. Ово сам упамтио и по томе што су ме увек на Миољдан сви њо мало њовукли за увеша рекавиш: на данашњи дан си се родио срећан њи дан рођења, ...</i></p> <p><i>...дега Гаврило би ми дао увек њо неколико ситних њара, њога дана изјутира чим се умјем и њољубим ња у руку, а баба коју сам звао мајка узела би ме у крило, миловала и ја се мало мазио код ње, ... а она ми обује нове чараје и ја пун радости потрчим деди да ми види чарапе нове, па мајци и свима осталима покажем. А дошао би и сѣриц Никодије, са сѣрином Јованом, ња су ме и они, њомало, њовукли за уво. (Б), стр. II/1.</i></p> <p><i>... Даље причо ми је деда па и чича Теодор, брат од стрица мога деде, да су по старини овде у Негришорима њини стари од Косова и времена цара Лазара, дега ми је њоворио да су у чѣјуљи сѣара имена умрлих, ја се сећам да њаких има имена: Десивоје, Калајан, Пуѣник, Примислав, Бодин; Вишња, Трњина, Дуња ово су две жене. (В), стр. III/2.</i></p> <p><i>... Мој деда Гаврило и његов братучед Теодор причаше ми као ѡјаку у гимназији да су они староседеоци, да су се њини предци звали Кнежевићи.</i></p> <p>Д. М. Ружић. (I), Моје детињство, стр. 2 – 8. ... Ја се и сад сећам једне старе читуље чији су листови били од коже пожутели и црни, која је била породична читуља, са именима која се данас не употребљују, и која никад нисам чуо. <i>И ѡу сѣарину и ѡродичну драѡценосѣ, ѡрдоа је мој сѣриц Сѣасоје за 20 динара једном сѣранцу, који је тражио старине по Србији. Кад сам 1879 год. ишао и тражио још за живота мога ѡеда, они се хваљаху: како су ону старудију која није била ни зашта добро ѡродали, да ми је тражио да му поклоним, дао бих му без речи, хвалио се мој стриц, не знајући веселник, какву је реткост отуђно ...</i></p>	<p><i>Оѡац? Vater? ... Звао се Никола! А маѡи? Mutter? Звала се Пеѡра! ... а баба, Иконија! Она ми је била нешто најслађе на светиу.</i></p> <p><i>Родио сам се на Миољдан ѡдине 1715. Сећам се да су ме ѡѡг дана, сви, ѡмало вукли за уво, рекавиш: На данашњи дан си се родио, срећан ѡи рођендан!</i></p> <p><i>Дега Гаврило ми је дао неколико ситних ѡара, које сте ми узели, и има да ми вратите, као и сабљу, као и два пиштоља, сребрњака. Узе ми их Гарчула! Сећао се, ѡирчао би, да ѡљуби у руку дега Гаврила. ... А баба Иконија, ѡом ѡриликом, обукла би му нове чараје. А дошао би и сѣриц Никодије, са сѣрином Јованом, ѡа су ѡа и они, ѡмало, ѡвукли за уво.</i></p> <p><i>Дега Теодор ми је ѡричао да смо имали сѣару чѣјуљу, која је била сѣара неколико сѡѡинина ѡдина, а у њѡј беху имена ѡредака наших. Писало је Десивоје, Калајан, Пуѣник, Примислав, а биле су записане и жене: Теша, Вишња, Трњина, Дуња!</i></p> <p><i>Па вам ѡу чѣјуљу њѡѡв браѡ, Сѣасоје, не-срећник, даге за дукаѡи, ѡа се још хвалио, како је добро ѡрдоао, чађаву куѡусару.</i></p>

М. Н. Ружић. (Г), стр. I/1, I/2; (Б), стр. II/1.

... *Кад сам одрастао причаше мој деда Гаврило за свој оца да је био поштован у селу, каже да му је оца убио из љушке стјриц браћ њејов и то овако: љасћили су вели сено, беше се наоблачило за кишу. Оџац Гаврилов трабио је сено, браћ му носио. Овај трабећи мало засћане и узме бискаћии свој сина Гаврила, а браћ му љовиче: оствави деће ља траби сено, он оствави ља љосле крајкој времена као да одмори руке сћане и љочне бискаћии своје деће, а браћ му љовиче: ја љи реко да оствавиш деће ља да трабиш а љи јојетџ бискаш деће, извади љишћољ иза љојаса ља на месћу убије свој рођеноја браћа.*

Мајка је била на исћом раду, кад виде шћја уради њен девер, она оној часа узе за руке синове Гаврила и Мијаила оде са рада кући па наложи ватру у својој спаваћој згради и одма јави љурској властћи.

Кад Србин убије Србина није било друје казне но новчане само хиљаду гроша, за Турчина је била голема казна. Те тако два ил више села заједнички скупе љиаду гроша и стјриц мој деде љурској властћи љоложи хиљаду гроша и ништа више, сем тог му турска власт припрети строго да удовицу и децу не вређа и да им део очевине љошћено одвоји и даде.

И тако је стриц мог деде платио само новчану глобу љиаду гроша што је брата свог убио и ништа више, а мати мог деде Ружица као удова са два нејака сина Гаврила и Мијаила одели се од свог девера који јој уби мужа и као вредна жена очува синове и ови добију презиме по својој матери Ружићи.

Тако мој деда Гаврило и браћ му Мијаило оствану сиротћи.

(А), стр. I/1. (Б).

Кад сам навршио три године о Миољдне, моја маћи љоје у свој род на Лорет свом оцу и матери кои слављаху светог Николу. Лорет је пуна два сата удаљен од куће мога оца....

Ја сам шћада имао шћи јодине и два месеца и неколико дана, – поведе и мене са собом; ја сам шћао ујоредо са мајком, дођосмо на скелу љод Гучњем на Морави, уђемо да се љревоземо, а Морава беше веома мала, шћило време као да је лећо.

Исакович кад то чу, снужди се, па исприча, снуждено, како је деда Гаврило причао, за свој оца, да је био честћић и љошћован у селу, а да ља је убио рођени браћ.

Кућии је сено исћод Цера, са браћом, ља у шћом засћаде, љоред свој малој сина, Гаврила, ља љоче да ља милује. А сћарији му браћ љовиче: Оствави деће ља траби сено! Он оствави.

Али ојетџ засћаде, ојетџ, крај дећеиша, а браћ му љовика љушћиио: Рекох ли љи да оствавиш деће, ља да трабиш сено? А љи не слушаи!

Па дотраби љишћољ, и на месћу уби рођеноја браћа.

Жена убијеноја, која је била на сенокосу, кад виде шћја јој девер уради, оној часа, љовече децу и јави се Турцима.

У оно време кад Србин убије Србина, друје казне није било, само 1.000 гроша!

Које овај небраћ и љлаћи, с шћим, да удовицу више не вређа, а да деци део очевине љошћено одвоји.

Тако дед Гаврило и браћ му Мијаило оствану сиротће!

Цер се наднесе над њим, у долину, а он је сад љролазио крај маћере, иако му је било шћек шћи јодине и два месеца. Пролазили су кроз брдо, кроз шуме, кроз облаке. Њејова маћи шћила је свом оцу, на Микољдан, у љосећу, и водила и њеја, да ља љокаже.

Ишћао је и шћрчкао, ујоредо, са мајком, док дођоше до реке, бистре као сузе, и до скеле. Уђоше да се љревозу. А вода је била мала. Време шћило као да је лећо.

<p>(А), стр. 1/2. <i>... Скелеџија – возар шерајући скелу не моћаше да је ириштера крају, ја дохватам конојче коим скелу везује, ја скочи тје йовуче скелу, а моја мајши оберучке дохватам ме у наручје и врису, али већ скела йришла крају, и возар викну излази штиа се дереш не йлаши тјо дејше.</i></p> <p><i>Ја се тјиро из мајчиних руку ја скочих из скеле и узех куийшн йо йеску камичке и шуратиш у недра а мати имадијаше торбу пуну и она беше застала а кад изађе ја бијаж близу воде вадим лепе камичке из воде, ухваташ ме за руку йовуче рекавши штиа ћеш тју, вода може да тје йривуче и однесе богом брајко, а скелеџија гледа ја се смеје и рече мојој мајци штио се заносиш и дејше йлашиш а оно видим слободније је од тјебе; а она ће рећи па стра ме.</i></p> <p><i>Идући од Мораве узбрдо нейресшано сам мољако мајку да ми даде да сисам, а она ме йлашила бабом њеном мајком Гошом да ће нас она обоје биши кад дозна да ми је дала да сисам, но кад бијасмо близу куће, а сунце већ заскочи, моја мати седе крај пута даде ми те сисах, па ми онда рече:</i></p> <p>(А), стр. 1/3. <i>... немо код куће искаши сисе, јер ће нас Гоша моја умлашншн бијући, она је зла није као тјевоја мајка и баба добра и мирна.</i></p>	<p><i>Скелеџија, шерајући скелу, не мож да је ириштера уз обалу, ја дохватам конојац, којим везује скелу, и скочи у воду, да йовуче скелу. А њејова мајши врису и ухваташ ја, оберучке, у наручје. Али скела већ йришла крају. А скелеџија викну: Одлази! Штиа се дереш и йлашиш тјо дејше?</i></p> <p><i>Исакович се сећао, сад, и како се на обали, штако мали, оше из мајтериних руку, ја скочи из скеле и узех куийшн, йо йеску, на обали, камичке, и шуратиш их у недра. Док ја мајши ухваташ за руку, рекавши:</i> <i>Штиа ћеш тју, вода може да тје йривуче и однесе, болан брајко. А он беше стао и загледао се, близу воде, у лепе камичке.</i></p> <p><i>Чу, и то, како се скелеџија смеје њејовој мајци: Штио се заносиш и дејше йлашиш? А оно, видим, слободније од тјебе!</i></p> <p><i>Идући њејовом селу, неким шумским путем, онако мали, био се заморио и йоче да моли мајку, да сиса. Обичај је био, у то време, да се деца доје, дуго. Сирота његова мати покушавала је већ да га одбије, а нарочито сад, бојећи се да јој у очевој кући не замере.</i></p> <p><i>Плашила ја је бабом.</i> <i>Својом мајком, која се звала Гоша. Обоје ће их биши, рече му, Гоша, кад чује да ја још доји.</i> <i>Али кад он зайлака, она сиротиа, седе уз йуш, уз један храсш, да ја надоји.</i></p> <p><i>Молила га је, онако малога: Немој код моје куће искаши да сисаш, јер ће нас моја Гоша умлашншн бијући! Она је сшара и зла, није добра и мирна, као тјевоја мајши.</i></p>
<p><i>Кад доћосмо у кућу ја се мало узверео од бабе, пришо бих мајци али не смем, а баба Гоша йримеши да се ја йлашим ја ће уийшатиш моју мајку: штио је ово дејше овако ћудљиво, звера као да ја је нешшшо сшара.</i></p> <p><i>Моја мајши нешшшо јој шашће, а баба се удаљи из куће ја мало зашшм дође носи йруш, ја видећи да она изађе понадог се неће доћи одма узех молити мајку да ми даде сисе, ал баба с протом видећи ме код мајке йовика оће сисе ели? Видиш ли тши овај йруш, ја ћу тјебе машору умлашншн бијући само ако му даш сисе.</i></p>	<p><i>Он се онда заплака, што је Гоша зла.</i> <i>Кад су, зашшм, сшншли кући дединој, био се мало узверео од бабе. А баба йримеши тшо, ја ће уийшатиш, њејову мајку: Штио је ово дејше вако ћудљиво? Звера, као да ја је сшара!</i></p>

*Комад у шаке ња једи, и ја већ њлачем ли њлачем
жао ми мајке, боим се умлајтиће је Гоша.
Моје две млоџо добре ујне узеше ме с руке на
руку ња ми њонуђују орасима, лешињацима,
медом, обема беше име Анђа,
дође деда у кућу и обе снаје њриђоше му руци и
мене носи ујна у наручију и он ће рећи шџаа њи
је Анђо Боја њи шџаа носиш мајџороџ чобанина
/џо је кои чува сџокоу/.*

(Д), стр. II/1.

*Вечера се спрема, а моја ујна узела ме у нару-
чија, ња држи, а деда јој њовика:*

*Боја њи Анђо шџо ња носиш у њрсима њоџ
чобанина, остџави ња ња њледај шџаа њреба за
вечеру, а она му одђовори: нека ња бојаџи бабо
ја ња држим шџо се њлаши Гоше, а он јој рече,
ња нека ња држи мајка која је на њо навикла.*

*Поседаше да вечерају а ја заспим, ње ме однесе
ујна у своју зџраду међу њену децу и ја нисам
осећао.*

*Доцније дошла моја мати и ујна па и оне две
спавале.*

*Тек кад је свануло, усџаде ујна и ја узех њра-
жиџи мајку вичући: Пепо, Пепо, а ујна ми рече
ајдемо Пеџи она је у кући ложи ватре да је не
кара Гоша узме ме и понесе.*

*Кад уђосмо у кућу, оно доисџаа њамо беше моја
маџи: ујна с врата још рече: Добро јутро, дај
Пепо ракије, а о верџама бакраче, њуно ракије
и Гоша вади куџлачом из њуја њера и њура
у бакраче, моја ујна пољуби своју свекрву у
руку па и ја.*

*Гоша даде њовелику чашу врућа медене ракије
ујни и даје и мени.*

*А мајка би се љутила да чује да је пио ракије;
џако сам и на свеџоџу Никољу њровео сам са
децом џео дан крџајући ораје и лешинке,*

*Њеџова маџи онда њоче нешџо да шаџуће
њеџовој баби, а баба се на њо удаљи некуда и
враџи са друџим њруџом у руци.*

Видећи ња крај мајџере, на њрудима, њовика:

*Оће сисе је ли? – Видиш ли овај њруџ? Тебе
мајџору њу умлајџиџи бијући само ако му још
једном даш!*

*Комад у шаке ња једи! А он онда већ њлаче ли
њлаче, жао му мајке, умлајџиће је Гоша.*

*Њеџове две ујне, које су биле њрисуџине, узеше ња
за руке, ња са руке на руку, ња ња нуде орасима,
лешињцима, медом. Обема беше име Анђа.
Тада дође и деда, а обе му њриђоше руци.*

*А кад деда виде њеџа, на ујниној руци, њовика:
Шџаа њи је Анђо? Шџо носиш мајџороџ чо-
банина?*

*Ујна ће на њо: Нека ња, боја њи, бабо! њоџлаши
ња Гоша!*

*Па њодај ња њеџовој мајци, кад ња је разбенавила!
Нека се с њим носи!*

А њи њледај своја њосла! Ваља скоро вечераџи!

Сџараџ је заџим извадио кесу, ња ња њозва:

Оди деди да њи дам њара!

И даде му неколико њурских њарица.

*А он је био мало сџао, ња ња њледа, да ли је
добар, као онај друџи.*

*Али кад му маџи рече: Иди! Видиш ли, даће њи
њара! Он њриђе.*

*Заџим оџрча мајџери и даде њаре њој: На
Пеџо! Чувај ми ово! Да види деда Гаврило
шџаа сам добио!*

*А маџи му узме њаре, ња му рече, њише: Иди сад
деди! Пољуби ња у руку! А и деда ња зивка, да му
њриђе, ње се он ослободи, ња му њриђе оџеџи, а
деда ња нуђаше искрџанџим орасима.*

Видећи ња код деди, баба Гоша узвикну:

*Е сад ми је ово деџе добро! Водем ња! А њи,
Пеџро, не смеџи њоџаниџи деџе и даваџи му
да сиса. Јер њу ње умлајџиџи!*

*На њо ће мајка: Док не леџнем неђу му даџи!
Те вечери, друџо су седели за вечером, али он
њоче њонџи мајџер, да иду да сџавају. Ујна ња,
међуџим, однесе код њене деце, у кућу.*

ал у вече мноґо сам молио њеју да ми даје сисе, и сви су ме сажаљевали што ми мајка неџа ал Гоша дође с прутом и повика: шта, оће сисе али ја ћу тебе Петра најпре па после њега да види што га поганиш.

Тек доцније ја дознам да ме је баш на тај дан на светог Николу мајка одбила од сисе, тог вечера дуго сеђаше неки гости *џе мене ујна иџак однесе у зграду на сџавање* али мати пође одма, њих се две у згради разговараше ја сам тврдо заспо. Сутрадан беше моја мати раније отишла у кућу, те ме ујна јопет понесе и кад у кући Гоша јопет медену ракију спрема, ујна је пољуби у руку а Гоша се смеје оћете медене ракије, ал ја не хтедо.

Тај дан јопет са децом проведо не тражећи сисе, ал меда, колача, рибе, тучена пасуља, проведо са децом цео дан.

А моја маџи ће рећи: ја сам целу ноћ лежала на једној сџрани и ребра сам наџишиџала и не смем да му се окренем.

Кад би трећи дан после ручка ваља поћи кући. *Моја маџи узе џураџи у њену џорбу уџрџачу шџа је добила.*

Деџа Лука донесе чуџуру коју је моја маџи донела џуну ракије а Гоша џоџачу и неки шџџџи колача џосле доџа једну малу чуџуриџу ваља око сџо џрама ракије џа рече:

џонеси Пеџро џриџаџељу Гаврилу нека дрџи у њој комоџе ракије шџо он има и џонесе за џоџасом, џа кад се умори нека окваси џуџу.

Кад џоџосмо даџоше човека џе нас џраџи до џреко Мораве оџаџле сам џрчџо џред маџе-ром. Доџосмо кући ал већ сунце залази.

Тек изџуџра виџе да му нема маџере. Таџа џа ујна узе за руку и рече: Ајџемо код Пеџре!

Кад уџоше у кућу, а оно, заисџа, њеџова мајка џамо. Велика ваџра џори, а на верџама висџ бакрачић џун ракије. А баба Гоша куџлачом сџушџа мед у коџао и, чим се расџвори, сџушџа друџи.

Ујна, кад уџоше, реџи ће њеџовој мајци: Добро јуџро! Деџе, Пеџро, дај нам мало меџене ракије! Деџ џољуби Гоџу у руку!

А и њеџова маџи џовика: Дела, блаџо мени, џољуби Гоџу у руку! На џо џа баба узе на крило, џољуби у образ и реџи ће њеџовој мајци: Видџиш ли како ми је ово деџе добро?

А џи џа кварџиш! Поџаниш ми деџе!

Ја њеџа волем, а џи, ако џа још коџи џуџ оџо-џаниш, бићу џе, џа ћеџ се чуџиџи шџа џе је снашло.

Зџџим баба Гоша куџлачом нали из бакрача, вруће, меџене ракије, џа џури у чаџу још меџа и даџе ујни да џије. А и њему даџе.

Али он ни да окуси није хџео!

Целоџ џоџ дана њеџове ујне нуџише џа орасџма, лешџџиџама, џаџулом, рџбом, вином, џа како беше свеџа у кући, џровео је цео дан без маџере.

Али, кад дође вече, навали оџеџ да му да, да сџса!

Њеџове ујне муџу су муџиле да џа заџоворе.

А деџа му даџаше по коју сџтну парџцу да га залаџе.

Мајка му се бранила, да не сме, од Гоше.

Сви су се смеџали око њеџа и сви су џа залаџивали, док не засџа. Таџа џа однесе у ваџаџ.

Суџтрадан, џамџишо је џо, смеју му се ујне, како је џраџио, у сну, да сџса.

Ја се томе наџала, па сам обџкла коџух и заџопчала!

Онда моја мати Пепа каза да ме је одбила баш на светог Николу, а баба мајка повика о Богу фала кад и то видих да сам знала да ће тебе ирија Гоша најтерати да ми дете не појаниш одавна би тебе ираишла код ње.

А деда са врати повика: зар си ми дошо Кезо, Пепа потрчи пољуби деду у прси и у руку а деда позва мене да пријем пољубиг му руку а он ме узе у крило па рече: а камо Кезо штиа си донео свом бабу, тако сам деду звао, и ја одма се окрети мајтери Пеји ја поиска малу чујурицу те се смејаше кад ми из торбе даде мати он је узе загледи са свију страна па ми даде неколико ситни пара и рече: живи био сине кад си ми ово донео и вала и иријашељу Луки.

(Б), стр. П/4.

Овај старац Теодор и то ми иричаше: кад узе Карађорђе Ужице, нареди да двојица држе јоле јатајане; један с једне, друји с друје стирани прагске катије, а Турци ја и жене и деца излазе изод ножева а чича Теодор вели, уледа у праду многе кошнице на даскама које су намешијене по крију, он разгледајући кошнице дише једну да извади саће са медом ал ујом се изврне даска ја узму кошнице се кошрајати и једна друју обарати, а ичеле сав праг замраче далеко до Мораве и Чачка као да се наоблачило, а жене и деца само цвиле, главе најкриле врецама ја ирче и јаће се да би час ире изашли из прада, а многе и поједаше ичеле нарочијо људе кои се нису смели по лави завијати. Како је Карађорђе стироо иражио да сазна ко је обалио ирошке-кошнице да је сазнао, мога би ме убити. За ово су се увек смејали старци како је Ужице остало без меда а претрпело голем страх.

А њеова сироија мати рећи ће:

Целу ноћ сам на једној стирани сивала, ја сам ребра најишијала. Нисам смела да му се окренем.

У том дошоше и деда и оба њеова ујака да тију медену ракију и сви му дадоше по неку ситну иару. А смејали су се и жалили ја.

Њеова мати хтеде да пође кући, али деда не да.

Што се журиш, Петро?

Данас нећеш ићи, нека се дете забави са децом, док не заборави обисквати о теби.

Тако ошпадоше још један дан.

При повраћку, на иују, њеова мати носаше неку шарену шорбу, уирјачу, а у тој шорби знао је да носи појачу и чујуру ракије. То је била спремила мати његовог оца, а додала је по пар чарапа, оцу, мајци и браћи.

Сећао се како су они, после, примајући дар, говорили његовој матери:

Што си ти, Петро, то доносила? Видиш, весела била, да ти треба деца сваке године све више? Дедо им је био најпојачу ракије и у друју чујуру, а баба додала појачу и повише колачића, који беху, у средини, бушине. Понеси, Петро, и подај деци прија Јованиној! То је била јетрва његове мајке.

Ову чујурицу, Пејро, подај иријашељу Гавриллу! Ракија је љутиа, лејла! Није комова, какву он има. Нека носи за појасом и тије кад се умори! Баба Гоша их је, после, испратила, далеко.

А његова мати и она расташе се плачући.

Момак један био је пошоо са њима, све до скеле, да види како ће ирећи.

Кад су стигли својој кући падао је већ мрак.

Мати његова љуби свекру у прса и руку, а он обиска, оковрата, баби, Иконији. А кад га мати позва да га надоји, није хтео прићи. Не сме, каже, од Гоше. Оће Гоша да бије!

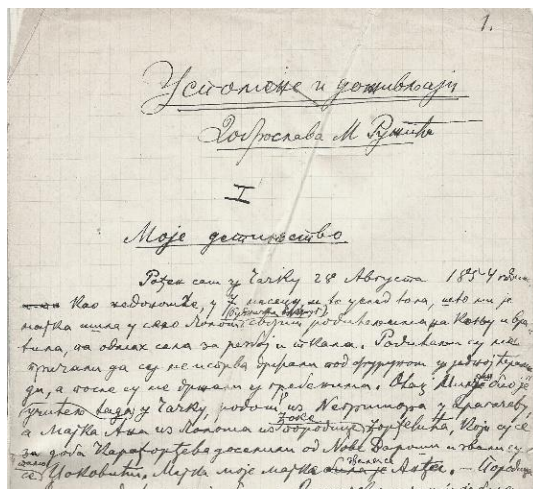
Тако њеова баба Иконија дознаде да је одбијен од сисе. Баш хвала ирији Госјави! Да сам знала да те ошерам раније, да ми дете не појаниш. У том му деда уђе на врати и повика:

Штиа си ми, Кезо, донео?

	<p><i>А он се онда окрети мајтери и поиска чујурицу и даде је деда Гаврилу. А деда Гаврило повика:</i></p> <p><i>Жив био, сине, кад си ми ово донео! А хвала и пријатељу Луки</i></p> <p>Тако су се ето, из бездана људских успомена, том намирисаном, надодољеном, официру, који се тукао у биткама на све стране Европе, враћа-ле ситнице, које је памтио, и после тридесет и пет година, из његове сиромашне земље. Реке је видео бистре као сузе људске. Цер му се јави у далеком плаветнилу. Виде булке!</p> <p><i>Gut! Jawohl! А деда Теодор? Е, деда Теодор, кад са вама уђе у Црну Бару, најтраја несрећник, на неке кошнице, ја кад их угледа, онако изладне, извади једну, ја узне саће са медом. Али се остале кошнице изврнуше, ја ичеле излете из кошница и мало ко остале, да ја нису изуједале.</i></p> <p>А ви сте, курве, тражили од Вука, да пронађе ко преврну кошнице. Да га вешате!</p>
--	--

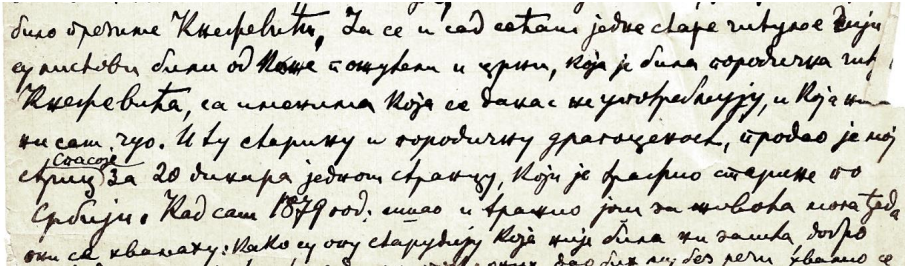
Ово је било мало крстарење кроз дедине и прадедине успомене, које се код мене налазе, а у наставку су представљени прикази из оригиналних рукописа *Успомена*.

Д. М. Ружић (Чачак, Кнежевина Србија, 1854 – Крушевац, Краљевина Србија, 1918).

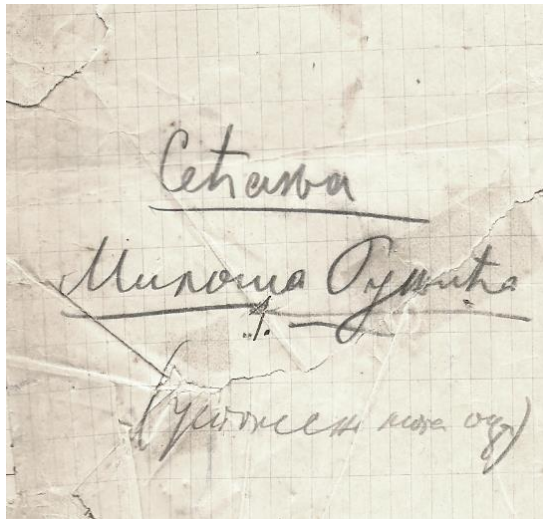
Слика 1. Прва сирана *Успомена* Д. М. Ружића

Занимљиво је да је Доброслав на почетку успомена као датум свог рођења, уместо 1/14. јули, навео 28. август, дан свог крштења.

Слика 2. Извод из Успомена Д. М. Ружића

Милош Н. Ружић. (Негришори, Драгачево, Кнежевина Србија, 1825 – Београд, Краљевина Србија, 1901).

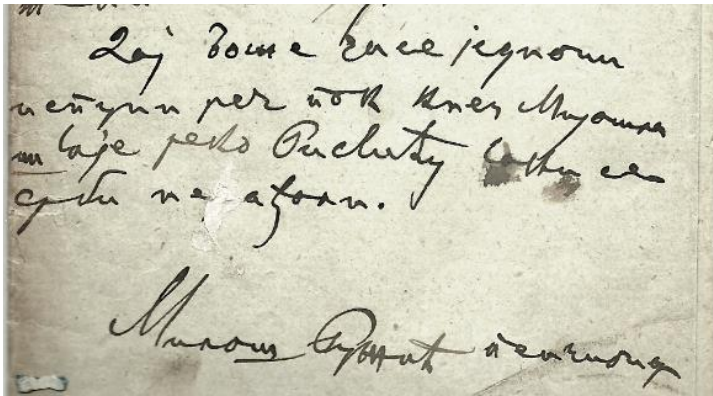
Слика 3. Насловна страна успомена М. Н. Ружића.
Исписао Д. М. Ружић, његов син

Моје усвојене од раних времена
 се одбоје старости: Милош
 Као Првос саа нашом дедом
 мајку Ружицу, а мајка мот од
 Ивокија, која дава, што ми је нешто
 наредиле и наредиле овог света,
 ја сам је као и остали ученици
 звао мајка, а мој отац и мајка
 звао су је чача, а оца свог мајка
 је отац звао свог света, а мајка
 моје бача.

Слика 4. М. Н. Ружић. Прва сирана усвојена

Душани
 Леде прво мије дедо
 ма и Луца теодор за су по
 старости од се и Милош и други мај
 војни стари од Косова и
 времена зора Милоша, дедо
 мије тобојно за војни
 дуљан стари имена
 умиранца, и се сакати се
 поимени имена: де севоје
 Милоша, Ружић, Милош и слоб
 Багди; Војница и Милош
 и Луца ово су све имена;
 Показате ми да је. Влад

Слика 5. Извод из усвојена М. Н. Ружића

Слика 6. Крај једној појављва усјомена

После детаљног читања усјомена добио сам жељу да пронађем податке о датумима смрти и местима сахране главних личности претходног текста.

Слика 7. Д. М. Ружић.
Надгробни сјоменик

Почео сам од деде *Доброслава*, који је као озбиљно оболео пуштен из логора у Нежидеру и вративши се породици која се налазила у избеглиштву у Крушевцу, преминуо два дана по ослобођењу града. У Историјском архиву Крушевца, у књизи умрлих, на стр. 133, под редним бројем 90, записано је *Доброслав М. Ружић, државни саветник, 65 година, умро 13. октобра 1918. године, сахрањен 14. октобра у Крушевачком гробљу*, а тај податак сам нашао и у изводу из књига умрлих цркве крушевачке бр. 82, од октобра 1918. Ови датуми су наведени по тада важећем Јулијанском календару. Касније су његови посмртни остаци, по повратку породице из избеглиштва, пренети у Београд и сахрањени у гробници 32, у парцели 27 на Новом гробљу, закупљеној 7. септембра 1919. године, при чему је као датум његовог рођења, уместо 1/14. јули, погрешно уклесано 23/VIII.

О прадеди *Милошу* од Службе за комуникацију са грађанима, ЈКП Погребне услуге, добио сам податак да су увидом у службену евиденцију у бази података пронађени подаци да је *Ружић Милош сахрањен 1901. године али да су парцела/гробно место у сјатајусу историја без података о евенуалном прекоју/преносу посмртних остатака и да нема података о датуму и месту сахране.*

Милошево име пронашао сам на задњој страни надгробног споменика Доброславу при чему је Милошева година рођења 1825. погрешно уклесана као 1826. На истој страни уклесана су и имена Десанке, прве ћерке из брака Доброслава и Олге, његове мајке Ане и његове друге супруге Олге.

Слика 8. Задња страна надгробног споменика

У трагању за подацима о Милошевом деди *Гаврилу* отишао сам 2004. године до места Милошевог рођења, Негришора у Драгачеву. На тамошњем гробљу међу приличним бројем гробова са сахрањеним Ружићима пронашао сам гробове два брата, првих Ружића, *Гаврила* и *Мијаила*, постављених једног крај другог.

Слика 9. Надгробни споменици првих Ружића *Гаврила* и *Мијаила*

Успео сам да ишчитам помало избледеле натписе са надгробних споменика и овде су наведени онако како су и уклесани.

ОВДЕ ПОЧИВАЕТ ТЕЛО РАБА БОЖИЕГ ГАВРИЛА РЪЖИЋА ОТЦА НИКОЛЕ РЪЖИЋА Ћ ПОЖИВНО 72 ЛЕТА ГАВРИЛО У НЕГРИШОРИМА УМРЕ У 1840

ЗДЕ ПОЧИВАЕТ ТЕЛО РАБА БОЖИЕГ МИЛИА РЪЖИЋА: ПОЖИВЕЊ МИЛИА ОТАЦЪ МАРКА РЪЖИЋА Ћ ПОЖИВЕЊ Е МИЛИА. 70. ЛЕТА У НЕГРИШОРИМА И УМРЕЕ У ГОДИЊИ 1843

Подаци добијени једном поодавном приликом у разговору са Милошем Црњанским, мојим течом, да су му при писању *Сеоба* од користи били поједини одломци из успомена оца и деде његове супруге, а мојих деде и прадеде, навели су ме да, после више од пола века, издвојим довољно времена и одлучим да поново прочитам *Сеобе*, а затим и пажљиво проучим успомене о којима је реч, а за које до тада нисам имао превише времена. Том приликом сам се уверио у порекло Милошеве инспирације али и у његову способност да веома вешто поједине детаље пронађене у успоменама уплете у основну причу једног од свог а истовремено и нашег најпознатијег књижевног дела. Затим сам спровео упоредну анализу детаља из успомена и оних из *Сеоба* приказавши је табеларним путем, и на тај начин дошао до закључака који потврђују Милошеве речи.

Коришћена литература

- Д. М. Ружић, *Успомене и доживљаји Доброслава М. Ружића*. Рукопис.
 М. Н. Ружић, *Моје успомене од ране младости до дубоке старости*.
 Рукопис.
 Б. Живковић (прир), *Доброслав М. Ружић. Ђердани*. Нолит, Београд, 1965.
 М. Црњански, *Сеобе II*, Београд, 1966.
 Д. Д. Ружић, *Успомене из Бранковине (Милош Ружић – одломак из успомена)*, Ваљевац, Велики народни календар за преступну 1996, 157-160, Ваљево, 1996.
 Д. Д. Ружић, *Снимци надгробних споменика у Београду и Негишорима*, 2004.

Доброслав Д. Ружић

Универзитетски професор у пензији

Кључне речи: Милош Црњански, *Сеобе*, Милош Н. Ружић, Доброслав М. Ружић, *Успомене*, Негишори.

Dobroslav D. Ružić

TWO MILOŠ AND ONE *MIGRATIONS*

After interesting conversations with his uncle Miloš Crnjanski, who explained to him on one occasion that when writing *Migrations (Сеобе)* he also used data from the memories of the author's grandfather and great-grandfather, the author embarked on a careful reading of the memories and found in them details that confirmed what Miloš had stated. The author has prepared a presentation in which excerpts from *Memoirs* are presented against the quotes from the *Migrations*.